

Literacy

Og

Redigeret af

Helle Pia Laursen

sprog-

lig diver-

sitet

Literacy og sproglig diversitet

Literacy og sproglig diversitet

Redigeret af Helle Pia Laursen

Literacy og sproglig diversitet

© Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2013

Omslag: Camilla Jørgensen, Trefold

Bogen er sat med Minion og Legacy Sans hos Narayana Press

Ebogsproduktion: [Narayana Press](#)

ISBN 978 87 7124 302 4

Asterisk nr. 8

Asterisk-serien leverer forskningsbaseret viden om pædagogiske emner og spørgsmål. Udgivelserne dækker det pædagogiske forsknings- og uddannelsesfelt; lige fra læring og kompetenceudvikling over didaktik og undervisning til uddannelsesfilosofi.

Aarhus Universitetsforlag

www.unipress.dk

Indhold

Forord	7
1. Biliteracy og skriftsprogstilegnelse Literacypraksisser i de første skoleår <i>Helle Pia Laursen</i>	11
2. Becoming biliterate How children learn about different writing systems <i>Charmian Kenner</i>	49
3. Alverdens alfabetter At få øje på det alfabetiske princip via tværsprogligt arbejde <i>Winnie Østergaard</i>	61
4. “Jeg bruger afkode” Læseforståelse og læsestrategier i et tværsprogligt perspektiv <i>Winnie Østergaard</i>	87
5. Læseoplevelser på flere sprog Et metalingvistisk mulighedsrum <i>Line Møller Daugaard</i>	109
6. Når tosprogede børn giver betydningen form Udviklingen fra børnestavning til konventionel skrift <i>Uffe Ladegaard</i>	127
7. Børns muligheder for selvudfoldelse i faglig skrivning Skriveridentiteter i det flersprogede klasserum <i>Uffe Ladegaard</i>	139
8. 2. klasse som meteorologer Interaktion med vejrtekster <i>Line Møller Daugaard</i>	155

9. Procesbeskrivelse og nominalisering
Faglig læsning og skrivning i indskolingen [181](#)
Ulla Lundqvist
10. Hvad skal vi lege?
Produktion af legeinstruktioner i 3. klasse [193](#)
Birgit Orluf
11. Sprog på kroppen
Undervisning i idiomer og sammensatte substantiver i
indskolingen [215](#)
Birgit Orluf
12. Etnografi og skriftsprogstilegnelse
Undersøgende skriftsprogsskønspraksisser i den første skrive- og
læseundervisning [233](#)
Ulla Lundqvist
13. Flerspråkiga barn utvecklar litteracitet
Att läsa och skriva på flera språk [249](#)
Monica Axelsson
- Forfatteroversigt [275](#)

Forord

Denne bog udspringer af vores erfaringer med *Tegn på sprog*. I tre år har vi fulgt fem klasser på fem forskellige skoler fem forskellige steder i landet og de mange børn i disse klasser. Vi har fået lov til at blive en del af disse klasser og både følge og gribe ind i deres liv. Resultatet heraf er en unik databank i form af videoptagelser af klasserumspraksis, interviews og en række andre interaktioner, der danner grundlag for de analyser, vi præsenterer i denne bog.

Bogen handler om børn, om skole og om at læse og skrive. Den sætter fokus på sproglig diversitet som et vilkår i globaliserede samfund. Globaliseringen sætter sit præg på alle samfundets institutioner – også skolen. Den skaber nye udfordringer af såvel uddannelsespolitisk, organisatorisk som pædagogisk og didaktisk karakter. Blandt andet udfordrer den vores forståelse af, hvad det vil sige at læse og skrive, og hvordan man lærer at læse og skrive.

Det er den udfordring, der tages op i denne bog. Det er vores overbevisning, at det er en udfordring, der kan være berigende og bidrage til nye forskningsmæssige og pædagogiske perspektiver på literacy og literacyundervisning.

Mange mennesker har været involveret i de processer, der er gået forud for denne bog. Ikke mindst skal de mange involverede lærere, der er knyttet til de fem klasser, have tak for den indsigt og for det engagement, de har bidraget med. Uden dem havde bogen ikke været mulig. Det havde den heller ikke været uden de mange børn, det hele handler om. I denne bog er jeres navne ændrede, men vi tror, I vil kunne genkende jer selv, og vi vil gerne sige jer tak for, at I har taget så godt imod os, og for, at I har holdt os og vores kameraer ud i så mange år.

Denne bog var heller ikke blevet til uden den opbakning og den økonomiske støtte, der er lagt i projektet af Aarhus, Ålborg, Vejle, Odense, København, VIA University College, University College Nordjylland, University College Lillebælt, Professionshøjskolen UCC, Social- og Integrationsministeriet, Ministeriet for Børn og Undervisning samt Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) ved Aarhus Universitet. En særlig tak skal gå til de kommunale repræsentanter og skolelederne på de fem skoler, der har gjort det hele muligt.

Ét er den forskningsproces, der ligger til grund for denne bog. Noget andet er selve udfærdigelsen af bogen. Vi vil ikke lægge skjul på, at det har været en hård proces. Men det har også været en givende proces, hvor vejen fra de første spæde udkast over adskillige faser med indbyrdes respons og nye gennemskrivninger til det færdige manuskript har givet os mulighed for at trænge stadig dybere ned i vores data og skærpe analyserne heraf. Når man er så tæt på sit stof og så involveret i de processer, der har tilvejebragt det, kan det være forfærdeligt at skære så meget i stoffet, som det er nødvendigt, når det skal

formidles ud i en form, der gør det relevant i andre sammenhænge. I dette projekt ligger generaliserbarheden ikke i statistisk signifikans, men i udviklingen af faglige begrebsdannelser, der er baseret på næranalyser af konkrete interaktioner situeret i specifikke kontekster under særlige omstændigheder. Det er vores ambition, at de faglige begrebsdannelser om literacy og sproglig diversitet, vi præsenterer i denne bog, kan bidrage til at gøre andre nysgerrige på at udforske de literacypraksisser og den sproglige diversitet, der er til stede i netop den sammenhæng, hvor de er.

I bogens to første kapitler sættes der fokus på den socialsemiotiske teoriramme, der danner grundlag for projektet. I kapitel 1 introducerer jeg det socialsemiotiske perspektiv, sådan som det anvendes i forsknings- og udviklingsprojektet *Tegn på sprog*, og de foreløbige analyser af de indsamlede data præsenteres i lyset heraf. Herefter følger en artikel af den engelske biliteracyforsker, Charmian Kenner, hvori hun gør rede for sin anvendelse af socialsemiotikken på baggrund af sin undersøgelse af børns møde med skriftsprog knyttet til flere sprog i London. Kenners undersøgelse har været til stor inspiration for os, og vi er derfor taknemmelige for, at hun vil bidrage til denne bog.

Bogen består af yderligere 11 artikler, der på baggrund af interventionsforløbene i de fem klasserum sætter fokus på udvalgte didaktiske aspekter i relation til læse- og skriveundervisningen i indskoling i flersprogede klasserum og fremanalyserer og diskuterer pædagogiske muligheder for at tage højde for den sproglige diversitet.

Afslutningsvis kaster den svenske andetsprogsforsker Monica Axelsson, der har fulgt projektet de første tre år, sit blik på projektet på baggrund af en oversigt over tidligere tosprogethedsforskning. Tak også til Monica for interessen for og bidraget til projektet.

Vi har i denne bog, der jo handler om literacy og sproglig diversitet, valgt at bibeholde såvel Charmian Kenners og Monica Axelssons artikler på originalsproget.

Bogen henvender sig til alle, der underviser i, forsker i, eller på anden måde har interesse for literacy og sproglig diversitet.

På vegne af forfatterne
Helle Pia Laursen

Tegn på sprog – tosprogede børn lærer at læse og skrive er et forsknings- og udviklingsprojekt, der gennemføres i et partnerskab mellem Aarhus, Ålborg, Vejle, Odense, København, VIA University College, University College Nordjylland, University College Lillebælt, Professionshøjskolen UCC, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) ved Aarhus Universitet. Det er støttet af Social- og Integrationsministeriet og Ministeriet for Børn og Undervisning.

Projektets overordnede mål er at få indsigt i tosprogede børns møde med skriftsproget og afsøge pædagogiske muligheder for at inddrage disse børns forudsætninger og behov i læse- og skriveundervisningen i indskolingen og på mellemtrinnet. Dermed sigtes der på at skabe et fagligt og forskningsmæssigt grundlag for videreudvikling af den pædagogiske praksis i folkeskolen og i grund-, efter- og videreuddannelsen af lærere og pædagoger.

Projektet er forankret på Professionshøjskolen UCC og ledes af lektor, ph.d. Helle Pia Laursen, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) ved Aarhus Universitet.

I projektet indgår Søndervangskolen i Aarhus, Herningvej skole i Ålborg, Nørre-marksskolen i Vejle, Abildgårdskolen i Odense (frem til 2012 Humlehaveskolen, Odense) og Blågård Skole i København.

I projektet deltager fem forskningsmedarbejdere: Lektor Line Møller Daugaard, VIA University College, lektor Winnie Østergaard, University College Nordjylland, lektor Uffe Ladegaard og lektor Birgit Orluf, University College Lillebælt samt lektor Ulla Lundqvist fra Professionshøjskolen UCC. Forskningsmedarbejderne er knyttet til hver deres skole, hvor de samarbejder med pædagoger og lærere fra de involverede klasser.

Til projektet har yderligere været tilknyttet tre eksterne forskere – docent Monica Axelsson fra Stockholm Universitet, adjunkt Mette Buchardt fra Københavns Universitet og Lars Holm fra Aarhus Universitet – samt videnskabelig assistent Liv Fabrin fra Aarhus Universitet.

Projektet er 6-årigt og løber fra 2008-2014.

1. Biliteracy og skriftsprogstilegnelse

Literacypraksisser i de første skoleår

Helle Pia Laursen

I de senere år har der i uddannelsessystemet været en stadig øget opmærksomhed på 'den tosprogede elev' og dennes læse- og skrivefærdigheder. Ikke mindst har opmærksomheden været rettet mod, hvad man i USA har kaldt 'the fourth-grade slump' (se for eksempel Cummins, Brown & Sayers 2007). I dette begreb ligger en forestilling om, at det er omkring det fjerde skoleår, 'den tosprogede elev' får vanskeligheder, idet det er her, kravene til læsefærdighederne vokser, i takt med at der kommer nye fag på skemaet og dermed nye sproglige udfordringer. Tidspunktet for vanskelighederne fastsættes lidt forskelligt, men knyttes generelt til, hvad man i dansk sammenhæng kalder skolens mellemtrin. Fra et australsk udgangspunkt beskriver Gibbons (2009) vanskelighederne med disse ord:

At this time in their school life, in the "middle years" between the upper levels of elementary school and the lower levels of secondary school, all students are faced with the study of what are often new subjects and are learning to think, read, and write in subject-specific ways. Students must also learn to access, critique, and synthesize increasing amounts of information from both traditional and electronic sources. In terms of reading, there is a shift from "learning to read" to "reading to learn". Without an adequate control of the language of instruction in this increasingly language-dense environment, some EL [English Language] learners may hit a language wall: the abstraction of the language and its subject-related concepts, and ways of learning and thinking, on which learning in the final years of schooling is founded (Gibbons 2009:4).

Den pædagogiske opmærksomhed mod 'den tosprogede elevs' skolegang har således hidtil primært været rettet mod skolens mellemtrin, hvor de ændrede forventninger til elevernes skolegang som i citatet ovenfor ofte beskrives som en overgang fra et fokus på "at lære at læse" til "at læse for at lære". Heri ligger så gemt en antagelse om, at eventuelle problemer kan tilskrives udfordringer i forbindelse med "at læse for at lære", mens det "at lære at læse" er en relativ uproblematisk proces for 'den tosprogede elev', der ikke behøver nogen særlig bevågenhed, og at de vanskeligheder, der måtte være med "at læse for at lære" kan forstås uafhængigt af de processer, der er involveret i "at lære at læse".

Denne bog er baseret på forsknings- og udviklingsprojektet *Tegn på sprog*,

hvori vi tager et andet afsæt. De vanskeligheder, der kan vise sig på skolens mellemtrin, kan ikke anskues løsrevet fra de pædagogiske processer i de første skoleår og fra den første læse- og skriveundervisning, der finder sted i disse år. At starte i skole indebærer – og forstås ofte næsten synonymt med – at lære at læse og skrive. Aktiviteter, hvori literacy indgår, spiller således en central rolle i de første skoleår, og det er her, den første forståelse af, hvad literacy er, grundlægges, ligesom de første skoleår også spiller en væsentlig rolle for, hvordan børn ser sig selv som læsere og skrivere såvel i de senere skoleår som i det videre uddannelsesforløb.

Børns literacytilegnelse begynder, lang tid før de starter i skole. Skrift er en del af de omgivelser, de vokser op i, og derfor også genstand for en naturlig opmærksomhed fra børnenes side. Det gælder også for børn, der vokser op i familier, hvor der i hverdagen tales to eller flere sprog. For disse børn vil forskellige skriftsprog typisk også indgå som en naturlig del af deres omgivelser. Når de begynder i skole, vil de således møde op med skrifterfaringer, der er knyttet til flere sprog. For nogle af disse børn vil dansk være et andetsprog eller et sprog, der kun udgør en (større eller mindre) del af det sproglige repertoire, der tales hjemme. I denne bog sætter vi fokus på denne meget heterogene gruppe af børn og den tidlige læse- og skriveundervisning i skolens indskoling.

Tegn på sprog er sat i verden for at øge indsigten i disse børns møde med skriftsproget i skolen og for at afsøge pædagogiske muligheder for at inddrage disse børns forudsætninger og behov i læse- og skriveundervisningen i indskoling og mellemtrin. Denne bog handler om indskolingsårene og har særlig fokus på første og andet klassetrin.

Det socialesemiotiske udgangspunkt

I *Tegn på sprog* anlægges grundlæggende et socialesemiotisk perspektiv (Laursen 2012). Socialesemiotikken er studiet af betydningsskabende praksisser af alle slags og tager således afsæt i, dels at betydning *skabes af individer* med unikke historier, erfaringer og mål, dels at betydningsskabelsen finder sted gennem *sociale praksisser*. Én blandt flere mulige måder at skabe betydning på er knyttet til skriften som repræsentationsform – literacy.

Literacy forstås som sådan som en modalitet, der tilbyder en bestemt type af tegn og semiotiske ressourcer. I en socialesemiotisk forståelse af literacy er tegnet et centralt begreb. Skrifte tegnet udgør det konstituerende element i literacy, og de tegn, der skabes gennem forskellige kombinationer heraf i ord, sætninger og tekster, optræder ofte sammen med andre typer af tegn fra andre modaliteter, hvilket betyder, at semiotiske praksisser altid involverer et samspil mellem literacy og andre repræsentationsformer. En verbal tekst vil i sig selv altid være multimodal, idet skriften er materiel. Der er valgt en bestemt skrifttype i en bestemt størrelse. Den er blevet til ved brug af et givent redskab og skrevet på specifikt materiale med en specifik opsætning. En proces, der har involveret